

Lotty Eldering
Cultuur en opvoeding

Opgedragen aan prof. dr. André J.F. Köbben.

Lotty Eldering

Cultuur en opvoeding

Zevende, herziene editie

Lemniscaat Rotterdam

Zevende herziene druk, 2014
Omslagillustratie: *La nuit enchantée*, © Fatiha Rahou
Omslagontwerp: Marc Suvaal, Lemniscaat
© Lemniscaat b.v. Rotterdam 2002, 2006, 2011, 2014
ISBN 978 90 477 0633 5

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk: Wilco, Amersfoort

Lemniscaat is een uitgeverij van kwaliteitsboeken op het gebied van filosofie, mens en maatschappij, psychologie, opvoeding en literaire non-fictie. U kunt zich kosteloos aanmelden voor onze digitale nieuwsbrief – met speciale aanbiedingen – via www.lemniscaat.nl.

Inhoud

Voorwoord	9
Voorwoord bij de zevende, herziene druk	10
1 Inleiding	11
1.1 Interculturele pedagogiek	11
1.2 Uitgangspunten en opzet van het boek	13
2 Allochtonen in Nederland	17
2.1 Identificatiecriteria	17
2.2 Herkomst en omvang allochtonenpopulatie	18
2.3 Migratie, een proces in fasen	20
2.4 Enkele demografische kenmerken	24
2.5 Conclusies	26
3 Theoretisch kader	28
3.1 Integratie en acculturatie	28
3.1.1 Integratie	29
3.1.2 Acculturatie	30
3.1.3 Integratie met behoud van eigen cultuur?	33
3.2 Multiculturalisme	36
3.2.1 Objectieve werkelijkheid	37
3.2.2 Ideologie	37
3.2.3 Beleid en implementatie	38
3.3 Het cultureel-ecologisch raamwerk	39
3.3.1 Het ecologisch model van Bronfenbrenner	39
3.3.2 De developmental niche	44
3.4 Cultuur	49
3.4.1 Cultuur is aangeleerd	50
3.4.2 Interne samenhang	51
3.4.3 Cultuurverschillen op collectief en individueel niveau	52
3.4.4 Continuïteit en verandering	54
3.5 Risicofactoren	55
3.5.1 Algemene risicofactoren	55
3.5.2 Specifieke risicofactoren bij allochtone jeugdigen	58
3.6 Conclusies	60
4 Religie	62
4.1 De islam	64
4.1.1 Ontstaan en verbreiding	64
4.1.2 De islamitische wet en religieus onderwijs	69
4.1.3 Religieuze plichten	73
4.1.4 Overgangsrituelen	77

4.1.5	Rationalisme, fundamentalisme en jihad	80
4.1.6	Religieuze socialisatie in Marokko	87
4.1.7	De islam in Nederland	90
4.2	Het hindoeïsme	95
4.2.1	Ontstaan en ontwikkeling	95
4.2.2	Goden, verering en offers	98
4.2.3	Mensbeeld en levenstaak	102
4.2.4	Overgangsrituelen	104
4.2.5	Het hindoeïsme in Suriname	106
4.2.6	Het hindoeïsme in Nederland	109
4.3	Conclusies	111
5	Maatschappelijke participatie en culturele oriëntatie	113
5.1	Is Nederland een multiculturele samenleving?	113
5.1.1	Ideologie ten aanzien van culturele diversiteit	114
5.1.2	Het minderhedenbeleid	118
5.1.3	Onderwijsbeleid en implementatiepraktijk	121
5.2	Sociale positie van allochtonen	128
5.2.1	Opleidingsniveau volwassenen en onderwijspositie kinderen	128
5.2.2	Arbeid en inkomen	131
5.2.3	Huisvesting en woonbuurt	133
5.2.4	Naturalisatie en politieke rechten	134
5.3	Culturele oriëntatie	136
5.3.1	Taalgebruik	137
5.3.2	Sociaal netwerk en familie	137
5.3.3	Identiteit	141
5.3.4	Eigen voorzieningen	143
5.4	Gemengde huwelijken	144
5.5	Banden met het land van herkomst	145
5.5.1	Juridische aspecten	146
5.5.2	Investeringsen en terugkeer	148
5.5.3	Familieverplichtingen	149
5.6	Conclusies	151
6	Crossculturele verschillen in opvoeding	154
6.1	De rol en waarde van kinderen	154
6.1.1	De zesculturenstudie	154
6.1.2	Crossculturele studie naar de waarde van kinderen	158
6.2	Visies op kinderen en hun ontwikkeling	160
6.2.1	Rol en verantwoordelijkheid van ouders	160
6.2.2	Kind en levensloop	161
6.3	Het socialisatiemodel van Kağıtçibaşı	164
6.3.1	Socialisatie in collectivistische culturen	165
6.3.2	Socialisatie in individualistische culturen	167
6.3.3	Socialisatie in stedelijke, collectivistische culturen	168
6.3.4	Kritische kanttekeningen bij het socialisatiemodel	170

6.4	Opvoeding, leren en identiteit	171
6.4.1	Van functionele naar intentionele opvoeding	171
6.4.2	Formeel en informeel leren	172
6.4.3	Sociale rollen en identiteit	174
6.5	Opgroeien in een MENA-cultuur	177
6.5.1	Erecode en islam	177
6.5.2	Opvoedingsstijlen en ontwikkelingsstaken	178
6.6	Conclusies	182
7	Opvoeding in allochtone gezinnen	184
7.1	Acculturatie en accommodatie	184
7.1.1	Attitude tot acculturatie	185
7.1.2	Accommodatie na gezinshereniging	187
7.1.3	Acculturatieverschillen in gezinnen	191
7.2	Het allochtone gezin als developmental niche	192
7.2.1	De gezinssetting	193
7.2.2	Kritische reflectie op enkele pedagogische kernbegrippen	196
7.2.3	Theorieën van allochtone ouders over kinderen en opvoeding	200
7.2.4	Opvoedingspraktijken en disciplineren	208
7.3	Educatieve stimulering en programma's	213
7.3.1	Informele educatie in allochtone gezinnen	214
7.3.2	Educatieve interventieprogramma's voor jonge kinderen	216
7.4	Conclusies	222
8	Adolescentie	224
8.1	Adolescentie in pre-industriële samenlevingen	225
8.1.1	Relatie met familie	227
8.1.2	Peer groups	229
8.1.3	Huwelijk en seksualiteit	229
8.1.4	Samenvatting	240
8.2	Acculturatie en aanpassing van migrantenjongeren	241
8.2.1	Acculturatieprofielen	241
8.2.2	Psychologische en socioculturele aanpassing	243
8.2.3	Acculturatie en aanpassing van allochtone jongeren in Nederland	244
8.3	Allochtone jongeren en hun ouders	247
8.3.1	Familieverplichtingen en autonomie	247
8.3.2	Dynamiek en rolverschillen in gezinnen	249
8.4	School en werk	254
8.4.1	Aspiraties en dilemma's van allochtone ouders	254
8.4.2	Onderwijsaspiraties van allochtone jongeren	256
8.4.3	Positie in het vervolgonderwijs	257
8.4.4	Houding ten aanzien van werk en positie op de arbeidsmarkt	261
8.5	Seksualiteit, relaties en huwelijk	262
8.5.1	Seksualiteit en relaties	263
8.5.2	Partnerkeuze en huwelijk	271

8.6 Vrije tijd en vrienden	275
8.6.1 Vrijtijdsbesteding	276
8.6.2 Vrienden en vriendinnen	278
8.7 Conclusies	280
9 Risicofactoren en probleemgedrag	283
9.1 Algemene risicofactoren	283
9.1.1 Lage sociale positie	283
9.1.2 Wonen in een achterstandswijk	286
9.1.3 Geen familie ter ondersteuning	288
9.1.4 Risicofactoren in het gezin	289
9.2 Specifieke risicofactoren	299
9.2.1 Migratie als stressvolle gebeurtenis	300
9.2.2 Culturele discontinuïteit tussen gezin en school	302
9.2.3 Acculturatieconflicten in gezinnen	305
9.2.4 Sancties van ouders en familie	311
9.2.5 Radicalisering van moslimjongeren	315
9.3 Balans	323
9.4 Psychosociale problemen bij allochtone jeugdigen	325
9.4.1 Schoolproblemen en drop-out	326
9.4.2 Weglopen en zwerven	328
9.4.3 Middelengebruik en verslaving	329
9.4.4 Delinquentie onder allochtone jeugdigen	330
9.4.5 Prostitutie van allochtone jeugdigen	338
9.4.6 Internaliserend probleemgedrag	342
9.5 Conclusies	343
Literatuur	347
Register	374

VOORWOORD

Na ruim 25 jaar onderzoek onder allochtone gezinnen in Nederland ontstond bij mij de behoefte een overzichtsstudie te schrijven, waarin niet alleen aandacht zou worden besteed aan de huidige situatie van allochtone ouders en kinderen, maar ook aan hun voorgeschiedenis en de cultuur in de landen van herkomst. Te vaak gaat men ervan uit dat de geschiedenis van allochtone gezinnen pas begint op het moment dat zij naar Nederland komen. De cultuur en samenleving van hun land van herkomst blijven echter nog verschillende generaties het dagelijks leven en de opvoeding van immigrantenouders beïnvloeden.

Dit boek is in eerste instantie bedoeld als studieboek voor studenten en docenten die zich willen verdiepen in de leefsituatie en opvoeding van allochtone jeugdigen. Tot nu toe bestond er geen studieboek op het terrein van de interculturele pedagogiek. Bij het schrijven heb ik gebruikgemaakt van de collegestof voor de cursus interculturele pedagogiek die ik meer dan 15 jaar aan studenten in de pedagogische wetenschappen aan de Universiteit Leiden heb gegeven.

Het is mijn wens dat dit boek zal bijdragen tot een beter inzicht in de culturele oriëntatie en sociale positie van allochtone ouders en jeugdigen, en meer in het algemeen dat het leidt tot een grotere culturele sensitiviteit bij studenten, docenten, praktijkwerkers en onderzoekers.

Ik wil de allochtone gezinnen bedanken die mij in de afgelopen jaren deelgenoot hebben gemaakt van hun cultuur en de wijze waarop zij hun kinderen in Nederland willen opvoeden. Mijn onderzoek onder allochtone gezinnen heeft mij niet alleen veel over hun cultuur geleerd, maar heeft ook mijn kijk op de Nederlandse samenleving en cultuur beïnvloed.

Een aantal collega's heeft een eerdere versie van dit boek becommentarieerd: prof. dr. Han Nakken, prof. dr. Jan van der Ploeg en prof. dr. Wied Ruijsseenaars als leden van de redactieraad van de Orthoserie van Lemniscaat, en prof. dr. Rien van IJzendoorn en dr. Erik Knorth van de Universiteit Leiden. Ik dank hen voor hun kritische kanttekeningen en stimulerende opmerkingen

Bovenal wil ik drs. Marijke Hamel bedanken voor haar geweldige ondersteuning gedurende alle fasen van de totstandkoming van dit boek.

Lotty Eldering
Oktober 2001

VOORWOORD BIJ DE ZEVENDE, HERZIENE DRUK

Sinds het verschijnen van de eerste druk van dit boek is er veel veranderd in de samenleving. Allochtonen van de eerste generatie zijn op leeftijd gekomen, hun kinderen zijn bijna allemaal gehuwd en een derde generatie groeit op. Na 2004 is de huwelijksmigratie uit Marokko en Turkije sterk afgenomen. Hierdoor groeit het aantal allochtone kinderen met twee in Nederland geboren ouders. Over gezinnen van vluchtelingen en asielzoekers wordt ook steeds meer bekend.

Het integratieproces verloopt anders dan men tien jaar geleden verwachtte. Het immigratiebeleid is strenger geworden en het integratiebeleid heeft andere accenten gekregen.

De verhoudingen tussen autochtone en allochtone burgers, vooral moslims, zijn verslechterd na de aanslagen van 11 september 2001 en de moord op Theo van Gogh in november 2004. Radicalisering van moslimjongeren is een recent verschijnsel. Daarom is in de edities vanaf 2006 uitgebreid aandacht besteed aan de betekenis van de islam, de religieuze socialisatie van kinderen in moslimgezinnen en de radicalisering van moslimjongeren.

De positie van allochtone jeugdigen is niet onverdeeld positief. De taalachterstand bij allochtone kleuters blijft een probleem, waarvoor nog geen effectieve oplossing is gevonden. Een groot aantal allochtone jongeren verlaat het onderwijs zonder startkwalificatie. Veel van deze jongeren zijn vooral op de eigen etnische groep georiënteerd. Daar staat tegenover dat het aantal allochtone studenten in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs in de afgelopen jaren is toegenomen.

Allochtone jongeren, met name Antilliaanse en Marokkaanse jongeren, zijn nog steeds oververtegenwoordigd in de criminaliteit. Zij maken ook de dienst uit in gewelddadige jeugdgroepen die in wijken van grote steden bewoners intimideren, bedreigen en terroriseren.

De cultuur en het land van herkomst van hun ouders is minder belangrijk geworden voor allochtone jongeren van de tweede en derde generatie. Moslimjongeren oriënteren zich nu veelal via internet op de islam.

Lotty Eldering
Januari 2014

1 Inleiding

Opvoeding is een begrip met verschillende betekenissen. In de pedagogiek wordt onderscheid gemaakt tussen functioneel en intentioneel opvoeden. Intentioneel opvoeden houdt in dat ouders reflecteren op hun opvoedend handelen en sturend optreden (Schoorl, 1993). Functionele opvoeding verwijst naar de vanzelfsprekende dagelijkse omgang met kinderen. Sociologen, sociaal pedagogen en sociaal psychologen gebruiken het begrip socialisatie in plaats van opvoeding. Hierbij hebben zij niet alleen de intentionele en functionele opvoeding in het gezin voor ogen, maar ook de invloed van de wijdere omgeving en maatschappelijke context op het gezin en een opgroeiend kind. Dit wordt de ecologische benadering genoemd.

In westerse landen is het proces van intentioneel opvoeden steeds belangrijker geworden. Men kan zelfs stellen dat de opvoeding in deze landen is verwetenschappelijkt. Sinds geruime tijd wonen in Nederland grote aantallen immigranten die afkomstig zijn uit niet-westerse samenlevingen. Deze immigranten worden allochtonen genoemd. In niet-westerse culturen zijn ouders veel minder bewust bezig met het opvoeden van hun kinderen. Deze culturen hebben vaak een traditioneel en duidelijk omschreven rollenpatroon. Bovendien moeten veel ouders in niet-westerse landen alle energie aanwenden om in het levensonderhoud van hun gezin te voorzien. Kinderen worden hierbij al op jonge leeftijd ingeschakeld.

Het uiteindelijke doel van de opvoeding is om van kinderen competente leden van de samenleving te maken. De eisen waaraan een competent persoon moet voldoen, verschillen per samenleving en cultuur.

Opvoeding en ontwikkeling van kinderen zijn processen die ingebed zijn in de sociaal-culturele context van de samenleving. Volgens het ecologisch ontwikkelingsmodel heeft de context waarin een kind opgroeit, grote invloed op diens ontwikkeling en gedrag. Pedagogen en psychologen die onderzoek doen of in hun beroepspraktijk te maken hebben met kinderen die opgroeien in een monoculturele context, staan doorgaans niet expliciet stil bij de invloed van cultuur op de opvoeding. Nu beroepskrachten en onderzoekers in toenemende mate te maken hebben met allochtone jeugdigen en ouders met een andere culturele achtergrond, bestaat er grote behoefte aan kennis van en inzicht in de invloed van cultuur op de opvoeding. Dit is het kernthema van de interculturele pedagogiek.

1.1 INTERCULTURELE PEDAGOGIEK

De interculturele pedagogiek is een nieuwe deeldiscipline binnen de pedagogiek. Evenals andere deeldisciplines richt de interculturele pedagogiek zich op het beschrijven en verklaren van verschijnselen, het ontwikkelen en

beproeven van handelingsaanwijzingen en interventies, en het werken aan een normatief kader (Rispiens & Van Berckelaer, 1985).

Gezien het feit dat interculturele pedagogiek een jong wetenschapsgebied is, zijn de activiteiten tot nu toe vooral op de eerste taak gericht geweest: het beschrijven en verklaren van de leefsituatie en opvoeding van allochtone jeugdigen. Dit vormt dan ook de hoofdmoot van dit boek. Hoewel in verschillende hoofdstukken handelingsaanwijzingen en interventies worden besproken, is het systematisch ontwikkelen en evalueren van een geschikte pedagogische aanpak van problematische opvoedingssituaties bij allochtone jeugdigen een nog grotendeels onontgonnen terrein. Inzicht in de leefsituatie en opvoeding van allochtone jeugdigen is hiervoor een noodzakelijke voorwaarde. Het werken aan een normatief kader wordt als een belangrijke taak van de pedagogiek gezien. Toch houden pedagogen zich hier weinig mee bezig. De aanwezigheid van allochtone ouders die hun kinderen met andere waarden en normen opvoeden, dwingt pedagogen echter hun eigen normatief kader te expliciteren en eventueel bij te stellen. In dit boek wordt veel aandacht besteed aan het normatieve kader van allochtone ouders en jeugdigen.

Tussen interculturele pedagogiek en de andere pedagogische deeldisciplines bestaan ook grote verschillen. Deze vloeien voort uit de specifieke kenmerken van de doelgroep waarop de interculturele pedagogiek zich richt. In de eerste plaats zijn veel allochtone ouders afkomstig uit samenlevingen met een andere cultuur. Als gevolg hiervan groeien hun kinderen op in een biculturele context. In de tweede plaats maken allochtone ouders en kinderen een ingrijpend acculturatieproces door. Allochtone ouders, die in een andere cultuur zijn opgegroeid, worden na hun immigratie geconfronteerd met andere waarden en normen. Deels zullen zij deze overnemen en deels verwerpen. Een derde onderscheidend kenmerk is dat de allochtone populatie gemiddeld genomen een lage sociale positie in de Nederlandse samenleving heeft.

Een relevante vraag betreft het theoretisch kader van deze nieuwe deeldiscipline. Kan de interculturele pedagogiek gebruik maken van in de pedagogiek ontwikkelde theoretische kaders of moet zij nieuwe theorieën ontwikkelen gezien de specifieke kenmerken van en processen binnen deze doelgroep? Er is voor gekozen algemene pedagogische theorieën op hun bruikbaarheid te toetsen en deze waar nodig uit te bouwen of aan te passen (Van den Berg-Eldering, 1988).

Bij de opzet van dit boek wordt uitgegaan van een ecologische benadering. Deze benadering onderstreept het belang van de sociale omgeving op de opvoeding en ontwikkeling van kinderen. Tot nu toe is het ecologisch raamwerk vooral gebruikt bij kinderen die opgroeien in een monoculturele omgeving en is weinig aandacht besteed aan cultuur en cultuurverschillen binnen de opvoedingscontext. Ten behoeve van de beschrijving en verklaring van de biculturele opvoedings- en leefsituatie van allochtone jeugdigen wordt het ecologisch raamwerk uitgebreid met een culturele dimensie.

Emigratie naar een samenleving met een andere cultuur en opgroeien in een biculturele omgeving doen een sterk beroep op de flexibiliteit en creativiteit van allochtone ouders en kinderen. Voor veel kinderen betekent deze uitdaging een verrijking; er zijn echter ook kinderen voor wie de overgang te veel stress oplevert. De interculturele pedagogiek beperkt zich niet tot het bestuderen van de normale opvoedingssituatie van allochtone jeugdigen, maar tracht ook inzicht te krijgen in de risicofactoren in hun leven en het ontstaan van opvoedings- en gedragsproblemen als gevolg hiervan.

1.2 UITGANGSPUNTEN EN OPZET VAN HET BOEK

Er is gebruik gemaakt van drie theoretische perspectieven.

In de eerste plaats wordt het ecologisch model als leidraad gebruikt bij de beschrijving van de leef- en opvoedingssituatie van allochtone jeugdigen. Er wordt uitvoerig stilgestaan bij de invloed van de verschillende niveaus van de omgeving op de dagelijkse opvoedingssituatie van kinderen.

Het tweede perspectief is dat van acculturatie en cultuurverschillen. Allochtonen in Nederland bevinden zich in een ingrijpend en langdurig acculturatieproces dat meerdere generaties in beslag neemt. Als gevolg van de verschillende mate waarin ouders en kinderen in de Nederlandse samenleving participeren, kunnen in het gezin grote verschillen in acculturatieniveau ontstaan.

In de derde plaats is uitgegaan van een vergelijkend en historisch perspectief. Aangezien de meeste allochtonen in Nederland immigranten of kinderen van immigranten zijn, is het relevant een vergelijking te maken met de (opvoedings)situatie in de landen van herkomst en met niet-westerse landen in het algemeen.

Het boek gaat uit van een multidisciplinaire benadering en ontleent inzichten aan de pedagogiek, culturele antropologie, crossculturele psychologie en de ontwikkelingspsychologie.

Niet alle niet-westerse allochtone groeperingen in Nederland komen uitgebreid aan bod. Er wordt veel aandacht besteed aan de omvangrijkste allochtone groeperingen: Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen. Naar deze groeperingen is vrij veel onderzoek gedaan. Allochtone groeperingen met een islamitische of hindoeïstische achtergrond krijgen daarbij de meeste aandacht. De belangrijkste reden hiervoor is dat hun cultuur meer verschilt van de Nederlandse cultuur dan bij andere allochtone groeperingen het geval is. Veel voorbeelden zijn ontleend aan mijn eigen onderzoek.

De komst van immigranten met een andere culturele achtergrond betekent in principe een verrijking van de Nederlandse samenleving en cultuur. De verrijking betreft niet alleen de terreinen van muziek en eetgewoonten, maar ook die van taal, waarden en normen. Wanneer een andere culturele achtergrond echter gepaard gaat met een lage sociale positie van immigranten in de samenleving, dan krijgt het perspectief van achterstand de overhand en wordt een andere culturele achtergrond eerder als een belemmering

van integratie dan als een verrijking gezien. De belangrijkste reden waarom er relatief veel aandacht wordt besteed aan risicofactoren en psychosociale problemen bij allochtone jeugdigen, is dat dit boek primair voor pedagogen en orthopedagogen is geschreven. Onderzoekers en praktijkwerkers binnen deze discipline komen vooral in aanraking met allochtone gezinnen die zijn vastgelopen.

Korte schets van de hoofdstukken

In hoofdstuk 2 worden de belangrijkste kenmerken van de allochtone bevolking in Nederland kort beschreven. Deze beschrijving maakt duidelijk dat allochtonen een heterogene populatie vormen met grote verschillen in etniciteit, culturele achtergronden en migratiegeschiedenis. De allochtone populatie is overwegend een jonge populatie. Het aantal eerste-generatie-immigranten is thans nog het grootst, maar wordt het aandeel van in Nederland geboren allochtonen neemt snel toe.

Het theoretisch kader voor dit boek wordt in hoofdstuk 3 uitgewerkt. In de daaropvolgende hoofdstukken wordt dit kader toegespitst op de onderwerpen die daar aan de orde zijn. Het cultureel-ecologisch raamwerk vormt de kern van het theoretisch kader. Dit raamwerk gaat ervan uit dat de sociale en culturele context in het gezin en de bredere omgeving van het gezin grote invloed hebben op de opvoeding van kinderen. Dit geldt in het bijzonder voor kinderen die opgroeien in een biculturele omgeving.

De huidige situatie van allochtone jeugdigen en hun ouders kan echter niet begrepen worden zonder enige kennis van de achtergronden en migratiegeschiedenis van de gezinnen. Als gevolg van hun migratie naar Nederland verkeren allochtone gezinnen in een langdurig sociaal en cultureel veranderingsproces. Dit proces wordt aangeduid met de termen acculturatie, assimilatie en integratie. Verschillende modellen van acculturatie en integratie worden behandeld.

In de wetenschappelijke literatuur en beleidsdocumenten wordt veelvuldig het begrip cultuur gebruikt, zonder dat dit begrip nader wordt omschreven. Er bestaan echter veel definities van het begrip cultuur. Op de verschillende aspecten en functies van cultuur wordt in dit hoofdstuk uitvoerig ingegaan.

Tot slot komt de vraag aan de orde of allochtone jeugdigen vaker met risicofactoren in hun opvoeding en leefsituatie worden geconfronteerd en of zij ook met specifieke risicofactoren te maken hebben.

Het ecologisch model gaat uit van het paradigma dat de omgeving van het gezin grote invloed heeft op de opvoeding en ontwikkeling van kinderen. Hierbij gaat het zowel om de maatschappelijke omgeving op macroniveau als om sociale structuren in de directe omgeving van het gezin. Een belangrijke factor op macroniveau betreft de ideologie van de samenleving. Deze ideologie wordt mede bepaald door religie of wereldbeschouwing. Veel allochtone gezinnen zijn aanhangers van de islam of het hindoeïsme. Evenals het christendom beïnvloeden de islam en het hindoeïsme zowel het wereld- en mensbeeld van de gelovigen, als hun dagelijks leven en de opvoe-

ding van hun kinderen. In hoofdstuk 4 worden eerst de hoofdlijnen van de islam en het hindoeïsme geschetst. Ook de opleving van het islamitisch fundamentalisme komt aan de orde. Tot slot worden recente ontwikkelingen van deze religies in Nederland besproken.

In hoofdstuk 5 wordt eerst ingegaan op de vraag in hoeverre Nederland een multiculturele samenleving is. Vervolgens wordt nagegaan welke positie allochtonen in de samenleving innemen en hoe hun culturele oriëntatie is. Deze schets laat zien dat allochtone gezinnen enerzijds participeren in de Nederlandse samenleving en cultuur en anderzijds nog sterk betrokken blijven bij de eigen gemeenschap en cultuur.

Men doet vaak alsof de geschiedenis van allochtone immigranten pas in Nederland begint. Veel allochtone ouders zijn echter buiten Nederland geboren en in een andere cultuur opgegroeid. Evenals autochtone ouders, gebruiken zij primair hun eigen opvoeding als referentiekader bij de opvoeding van hun kinderen. In hoofdstuk 6 wordt een beeld geschetst van socialisatie in niet-westerse culturen. Er worden enkele relevante crossculturele studies naar de waarde en opvoeding van kinderen in collectivistische samenlevingen beschreven. De verschillen tussen collectivistische en individualistische culturen worden behandeld aan de hand van het socialisatiemodel van Kağıtçibaşı, een Turkse crosscultureel psycholoog. Een belangrijke vraag is of collectivistische culturen als gevolg van industrialisatie en urbanisatie zullen veranderen in de richting van individualistische culturen. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de studie van Gregg (2005) een inhoudelijke invulling gegeven van de waardesystemen in moslimlanden in Noord-Afrika en het Midden-Oosten, landen waaruit veel allochtone ouders afkomstig zijn. Ook wordt de invloed van de erecode en islam op de ontwikkeling van emoties en gevoelens van kinderen behandeld.

De opvoeding in allochtone gezinnen in Nederland vormt het thema van hoofdstuk 7. Aan de hand van het theoretisch raamwerk van de *developmental niche* worden de opvattingen van allochtone ouders en hun opvoedingspraktijken beschreven en vergeleken. Allochtone gezinnen bevinden zich in een acculturatieproces. Ouders en kinderen hebben vaak een verschillend acculturatieniveau. Allochtone ouders voeden hun kinderen op met zowel individualistisch als meer collectivistisch georiënteerde waarden en normen. Getracht is na te gaan in hoeverre allochtone ouders hun kinderen nog opvoeden in de waarden en normen van hun cultuur van herkomst en religie. De meeste allochtone kinderen beginnen hun schoolloopbaan met een achterstand in Nederlandse taal en cognitieve ontwikkeling. In dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre allochtone ouders de cognitieve ontwikkeling van hun kinderen stimuleren en hen voorbereiden op het Nederlandse onderwijs. Een belangrijke vraag is of educatieve interventieprogramma's in het gezin, op de peuterspeelzaal en in de kleuterklassen hierbij kunnen helpen.

Hoofdstuk 8 is gewijd aan de adolescentie van allochtone jongeren. Voor veel allochtone ouders is de lange adolescentiefase een nieuwe ervaring met veel onzekerheden. In hun jeugd duurde de adolescentiefase slechts enkele jaren. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt een uitvoerige schets gege-

ven van de adolescentie in niet-westerse, pre-industriële samenlevingen. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de relatie met ouders en andere familieleden, seksualiteit en huwelijk. De waarden en normen met betrekking tot deze onderwerpen blijken sterk te verschillen van die in westerse samenlevingen. Het tweede deel van dit hoofdstuk begint met een bespreking van acculturatieprofielen van allochtone jongeren. Vervolgens worden de belangrijkste levensdomeinen van allochtone adolescenten geschetst: de relatie met ouders, school en werk, seksualiteit, vriendschap, huwelijk en vrijetijdsbesteding. Allochtone ouders hechten veel belang aan een goede schoolopleiding voor hun kinderen; tegelijk blijven zowel ouders als hun opgroeiende kinderen vasthouden aan traditionele waarden en normen omtrent seksualiteit en huwelijk.

In hoofdstuk 9 wordt nagegaan of allochtone jeugdigen vaker dan autochtone jeugdigen te maken hebben met algemene risicofactoren in hun opvoeding en leefsituatie en in hoeverre zij geconfronteerd worden met specifieke risicofactoren. Allochtone jeugdigen blijken vaker te maken te hebben met beide typen risicofactoren. Dit geldt vooral voor jeugdigen die opgroeien in Marokkaanse en Turkse gezinnen. Verschillen in acculturatieniveau blijken een belangrijke bron van conflicten te vormen tussen ouders en jongeren. De wijze waarop deze conflicten worden opgelost is afhankelijk van de competentie en opvoedingsstijl van allochtone ouders. Traditionele ouders passen soms strenge sancties toe op hun kinderen. Vervolgens worden de belangrijkste psychosociale problemen bij allochtone jongeren behandeld, zoals voortijdig schoolverlaten, van huis weglopen en zwerven en delinquentie. Tussen de allochtone groeperingen bestaan op genoemde probleemgebieden grote verschillen. Een betrekkelijk nieuw probleem met grote consequenties is de radicalisering van moslimjongeren.

2 Allochtonen in Nederland

Wie worden tot de allochtonen gerekend, waarom zijn zij naar Nederland gekomen en hoe is deze populatie in demografisch opzicht samengesteld? In dit hoofdstuk wordt een schets gegeven van de allochtone populatie in Nederland.

2.1 IDENTIFICATIECRITERIA

Het begrip allochtoon is ontleend aan het Grieks en betekent letterlijk: afkomstig van een andere bodem, een ander land. De meest gebruikte criteria om allochtonen in Nederland te identificeren zijn:

- nationaliteit;
- geboorteland;
- geboorteland van de ouders.

Met geen van deze criteria afzonderlijk is de totale allochtone populatie in Nederland vast te stellen, omdat elk criterium bepaalde categorieën allochtonen uitsluit.

Nationaliteit

Aanvankelijk gebruikte het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) uitsluitend het nationaliteitscriterium. In de door deze dienst gepubliceerde vreemdelingenstatistieken kwamen alleen personen voor met een niet-Nederlandse nationaliteit. Dit betrof behalve Marokkanen en Turken ook in Nederland wonende Belgen, Amerikanen, Duitsers, Fransen etc. De meeste Surinamers, Antillianen en Arubanen waren niet in deze vreemdelingenstatistieken te vinden, omdat zij de Nederlandse nationaliteit hebben. Zij worden echter wel tot de allochtone populatie gerekend. Bij het gebruik van het nationaliteitscriterium doet zich nog een ander probleem voor, namelijk de registratie van een persoon met een dubbele nationaliteit. De meeste Marokkanen en Turken die zich laten naturaliseren, behouden ook hun oorspronkelijke nationaliteit. Welke nationaliteit moet dan geregistreerd worden?

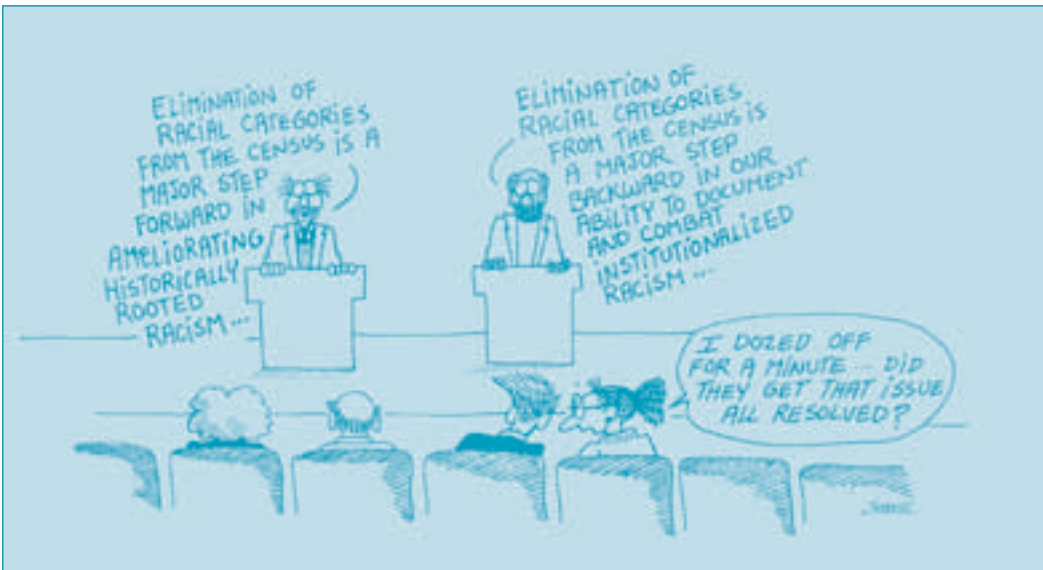
Geboorteland

Wanneer men het geboorteland van een persoon als criterium gebruikt, worden immigranten uit Suriname en de Antillen niet uitgesloten. Dit criterium heeft echter weer als nadeel dat in Nederland geboren kinderen van immigranten niet mee worden gerekend. Daarom wordt in het onderwijs vooral het geboorteland van (één van) de ouders als criterium gebruikt om de allochtone leerlingenpopulatie te bepalen. Sinds 1999 heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek een nieuwe standaarddefinitie in gebruik genomen, die uitgaat van het geboorteland van een persoon en diens ouders (CBS, 1999; 2012).

Zelfidentificatie

Naarmate de verblijfsduur van de immigrantengroepering toeneemt, voldoet ook het criterium geboorteland niet meer. Dit geldt bijvoorbeeld voor veel Molukse leerlingen, wiens ouders en vaak zelfs grootouders hier geboren zijn. In landen met een lange immigratietraditie, zoals Amerika en Canada, tracht men dit probleem op te lossen door het criterium van zelfidentificatie te gebruiken. Een persoon kan dan zelf bepalen of hij of zij met een bepaalde etnische groep geïdentificeerd wil worden. Het gebruik van het criterium van zelfidentificatie doet weliswaar recht aan de identiteit van de persoon, maar de invulling ervan is nogal afhankelijk van willekeur en tijdgeest.

De omvang van de allochtone populatie in een land is dus afhankelijk van de identificatiecriteria die men gebruikt. Naarmate een allochtone groepering langer in een land verblijft, wordt het steeds moeilijker deze te identificeren.

Bron: Chris Suddick Neiburger

2.2 HERKOMST EN OMVANG ALLOCHTONENPOPULATIE

Sinds ruim 60 jaar heeft Nederland te maken met een omvangrijke immigratie uit zowel westerse als niet-westerse landen. Het betreft:

- landen met een vergelijkbare sociaaleconomische structuur en cultuur (westerse landen);
- voormalige koloniën (Indonesië, de Molukken, Suriname en de Antillen/Aruba);

- landen rond de Middellandse Zee (Marokko, Turkije, Spanje, Italië, Portugal, Griekenland, ex-Joegoslavië).

De afgelopen decennia is ook het aantal vluchtelingen en met name asielsezoekers sterk toegenomen. Zij zijn afkomstig uit een groot aantal landen, vooral uit Afghanistan, Irak, Iran en Somalië.

Deze immigrantengroeperingen zijn in verschillende periodes en om verschillende redenen naar Nederland gekomen. De immigranten uit de voormalige koloniën kwamen hier aanvankelijk vooral om politieke redenen of om onderwijs te volgen. De immigranten uit de landen rond de Middellandse Zee, daarentegen, zijn primair om economische redenen hier naar toe gekomen.

Sinds 1983 voert Nederland een specifiek beleid voor etnische minderheden. Tot de doelgroepen van dit minderhedenbeleid behoren immigrantengroeperingen die gemiddeld genomen een lage positie in onze samenleving innemen en afkomstig zijn uit een samenleving met een niet-westerse cultuur. Deze immigranten worden etnische of culturele minderheden of allochtonen genoemd. Op de kenmerken van dit beleid wordt in hoofdstuk 5 ingegaan.

Als doelgroepen voor het minderhedenbeleid zijn in 1983 aangewezen:

- immigranten uit de voormalige koloniën (met uitzondering van ‘repatrianten’ uit Indonesië);
- buitenlandse werknemers en hun gezinnen uit de landen rond de Middellandse Zee;
- vluchtelingen en asielgerechtigde personen;
- zigeuners en woonwagenbewoners.

Met uitzondering van de woonwagenbewoners zijn alle genoemde groeperingen van allochtone herkomst.

Voor het vaststellen van de omvang van deze groeperingen worden sinds 1993 uitsluitend objectieve identificatiecriteria gebruikt, zoals het geboorteland van hetzij de persoon zelf, hetzij diens vader en/of moeder. Hoewel de registratie van het geboorteland van grootouders volgens de wet ook is toegestaan, is dit in de praktijk te gecompliceerd. Het gebruik van subjectieve identificatiecriteria, zoals zelfidentificatie, is verboden sinds het van kracht worden van het Besluit Gevoelige Gegevens (BGG) in 1993. De consequentie van dit besluit is dat Molukkers, zigeuners, woonwagenbewoners en de derde en latere generaties van allochtone groeperingen niet meer in de statistieken terug te vinden zijn (Verweij, 1994). In de huidige statistieken worden de etnische minderheden vooral aangeduid als (niet-westerse) allochtonen.

Hierbij wordt uitgegaan van een ‘ruime’ definitie die iedere allochtoon meerekent die zelf, of van wie ten minste één van de ouders, buiten Nederland geboren is. Het Sociaal en Cultureel Planbureau gebruikt vanaf 2009 de term niet-westerse migranten in haar integratierapporten, omdat de term

allochtonen stigmatiserend zou zijn (Gijsberts & Dagevos, 2009). Het CBS (2012) houdt vast aan de eerder gekozen definities en omschrijvingen. In dit boek wordt de term allochtonen gebruikt.

Op 1 januari 2012 wonen er ruim 16,7 miljoen mensen in Nederland. Hiervan is 21% van allochtone herkomst: 9% van westerse en 12% van niet-westerse herkomst. Ongeveer tweederde van de niet-westerse allochtonen behoort tot de vier grote allochtonengroeperingen van Surinaamse (347.000), Antilliaanse (144.000), Turkse (393.000) en Marokkaanse (363.000) afkomst. Personen afkomstig uit China, Irak, Iran, Afghanistan en Somalië vormen tezamen 11% van de niet-westerse bevolking in Nederland. Hiervan zijn de Irakezen en Chinezen de grootste groeperingen, elk met ruim 50.000 personen. Het aantal personen van Afghaanse en Iraanse herkomst bedraagt 41.000 respectievelijk 34.000 (CBS, 2012; Dagevos, 2011). Het aantal Somaliërs is de laatste jaren sterk afgenomen omdat een groot aantal van hen naar het Verenigd Koninkrijk is gemigreerd.

Het aantal migranten uit westerse landen is sinds 2000 eveneens fors toegenomen, met name uit Midden- en Oost-Europese landen (MOE-landen), die in 2004 en 2007 tot de Europese Unie zijn toegetreden. Polen vormen de grootste groepering met 101.000 personen. De retourmigratie onder deze migranten is hoog. Deze migranten worden niet in dit boek behandeld.

De groei van de niet-westerse allochtonenpopulatie wordt voor meer dan de helft veroorzaakt door natuurlijke aanwas en voor de rest door een vestigingsoverschot (aantal immigranten minus het aantal emigranten).

Verder verblijft nog een groot aantal illegalen in Nederland. In 1995 werd het aantal illegalen in de vier grote steden, Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, op 40.000 geschat. Deze schatting is inmiddels achterhaald omdat grote aantallen afgewezen asielzoekers zich bij de reeds aanwezige illegale vreemdelingen gevoegd hebben (Tesser, Merens & Van Praag, 1999). Tien jaar later lopen de schattingen uiteen van 75.000 tot 125.000 (SCP, 2005).

2.3 MIGRATIE, EEN PROCES IN FASEN

Migratie wordt vaak gezien als een proces dat bepaald wordt door *push-* en *pullfactoren*. *Pushfactoren* stimuleren tot emigratie en *pullfactoren* tot immigratie. Zo heeft de hoge werkloosheid in de landen rond de Middellandse Zee als een *pushfactor* gewerkt bij de emigratie naar de Noordwest-Europese landen, die juist een tekort aan arbeidskrachten hadden, wat als een *pullfactor* werkte. Behalve economische omstandigheden, zijn ook politieke, sociale en religieuze omstandigheden van invloed op migratiebewegingen. Met name vluchtelingen en asielzoekers migreren vanwege ongunstige politieke en religieuze omstandigheden in hun land.

Push- en *pullfactoren* zijn zowel op collectief als op individueel niveau werkzaam. Wanneer op collectief niveau een migratietraditie is ontstaan,

werkt dat als een *pushfactor* op individueel niveau. De arbeidsmigratie vanuit het platteland in Marokko, bijvoorbeeld, is al meer dan een eeuw geleden begonnen. Tot de jaren vijftig van de vorige eeuw trokken jonge Marokkaanse mannen vooral als seizoenarbeider naar grote landbouwbedrijven in Algerije. Tijdens de Algerijnse Onafhankelijkheidsoorlog van 1954 tot 1962 verschoof de migratiestroom naar Corsica en Zuid-Frankrijk en vervolgens naar België en Nederland. Inmiddels had zich een traditie gevestigd van jonge mannen die een aantal jaren in het buitenland gingen werken om hun huwelijk te kunnen bekostigen.

Migratie is gewoonlijk een langdurig proces met duidelijk te onderscheiden fasen. Elke etnische groep heeft zijn eigen migratiegeschiedenis. Ik schets kort de geschiedenis van de migratie uit respectievelijk Suriname, Marokko en Turkije naar Nederland.

Migratie uit Suriname

Suriname is van 1667 tot 1975 een Nederlandse kolonie geweest, met een plantage-economie. Voor het werk op de plantages werden aanvankelijk slaven uit West-Afrika gehaald. Na de afschaffing van de slavernij in 1863 haalde men contractarbeiders uit India (Hindostanen) en Indonesië (Chinezen en Javanen). De belangrijkste bevolkingsgroepen in Suriname zijn thans: Creolen (afstammelingen van negerslaven), Hindostanen, Chinezen en Javanen.

Naast de Nederlandse bevolkingsgroep ontstond na verloop van tijd ook een gemengde bevolking, bestaande uit afstammelingen van witte meesters en zwarte slavinnen. Zowel de blanke elite als de gemengde bevolking stuurden hun kinderen naar Nederland voor het volgen van voortgezet en hoger onderwijs (Van Amersfoort, 1974, 1986). Dit voorbeeld werd later nagevolgd door de Creoolse bevolking, eerst door de hogeropgeleiden uit Paramaribo. De Hindostanen die lange tijd in de districten bleven wonen, begonnen pas veel later aan het migratieproces deel te nemen.

Tot het begin van de jaren 1970 gingen zij vooral naar Nederland om te studeren. In de jaren voorafgaande aan de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 vertrokken ook grote aantallen Hindostanen naar Nederland. Zij waren vooral bevreesd voor een politieke overheersing door de Creoolse Surinamers na de onafhankelijkheid (Van der Burg & Van der Veer, 1986).

De emigratie uit Suriname naar Nederland had dus aanvankelijk het karakter van een educatieve emigratie (*pullfactor* in Nederland) en kreeg in de jaren rond de onafhankelijkheid een meer politiek en economisch karakter (*pushfactoren* in Suriname). Thans is de Surinaamse populatie in Nederland min of meer een dwarsdoorsnede van die in Suriname.

Migratie uit Marokko en Turkije

Ook de migratie uit de landen rond de Middellandse Zee heeft haar eigen geschiedenis. Belangrijke verschillen met de migratie uit Suriname betreffen de motieven om te migreren (vooral economische) en de mate waarin men op Nederland was georiënteerd. In de migratiebeweging uit Marokko en Turkije zijn de volgende fasen te onderscheiden:

- de periode van arbeidsmigratie;
- gezinshereniging in Nederland;
- vorming van etnische gemeenschappen met eigen voorzieningen;
- gezinsvorming.

Bij de arbeidsmigratie speelden familiale en regionale netwerken een belangrijke rol (ketenmigratie). De arbeidsmigranten, bijna uitsluitend mannen, migreerden primair naar het buitenland om hun situatie in eigen land te verbeteren. De titel van een van de eerste studies over de gevolgen van 'gastarbeid' voor de eigen samenleving: 'Weggaan om te blijven' (Heinemeijer, Van Amersfoort, Ettema, De Mas & Van der Wusten, 1976), illustreert dit. De 'gastarbeiders' investeerden in de eerste periode vooral in hun eigen land. Zij financierden hun huwelijk, kochten land en andere productiegoederen, bouwden een huis, eerst in hun dorp en later ook vaak in de stad.

Na verloop van tijd besloten veel buitenlandse werknemers toch hun gezin naar Nederland te halen, niet zozeer om zich blijvend in Nederland te vestigen, maar vooral vanwege gezinsproblemen en de toekomst van de kinderen (Van den Berg-Eldering, 1978; Rişvanoğlu-Bilgin, S., Brouwer, L. & Priester, M. 1986; Werdmölder, 1990). Nu hebben bijna alle Marokkaanse en Turkse werknemers hun gezin in Nederland.

In de periode na de gezinshereniging vormden zij etnische gemeenschappen met eigen voorzieningen zoals koffie- en theehuizen, islamitische slagerijen, moskeeën, islamitische scholen, adviesorganen en eigen media.

Een fase die vanaf de jaren 1980 op gang kwam, is die van de gezinsvorming. Veel Marokkanen en Turken huwelijkten hun zoons en dochters uit aan een partner uit het land van herkomst, die dan vervolgens naar Nederland kwam. Sinds de aanscherping van de voorwaarden voor de gezinsvorming in 2004, is het aantal huwelijksmigranten sterk afgenomen.

Verschillen in achtergrond tussen Marokkanen en Turken

Naast overeenkomsten in migratiegeschiedenis bestaan er evenwel ook grote verschillen in achtergrond tussen Marokkanen en Turken.

Ongeveer de helft van de Marokkanen in Nederland zijn Berbers afkomstig van het platteland in Marokko, vooral uit het Rifgebied in het noordoosten. Zij noemen zichzelf geen Berbers, maar Imazighen (enkelvoud Amazigh), een naam die geassocieerd wordt met edel, ridderlijk en trots (Chafik, 2004). Zij hebben een eigen taal, het Amazigh. Het Amazigh heeft een aantal dialecten die verspreid over heel Noord-Afrika worden gesproken. Marokko kent drie Amazigh-dialecten. De andere helft van de Marokkanen komt uit Arabisch sprekende gebieden en steden. De eerste-generatie-immigranten hebben over het algemeen geen onderwijs of slechts enkele jaren koranonderwijs in Marokko gevolgd. In 1998/1999 was bijna de helft van de bevolking van tien jaar en ouder in Marokko nog analfabeet. Analfabetisme is vooral hoog bij meisjes en vrouwen (61,9%) en plattelanders (66,9%) (Naamane-Guessous & Guessous, 2005).

De Turkse immigranten zijn eveneens voor het merendeel afkomstig van het platteland, vooral uit de traditionele provincies van Centraal Anatolië en rond de Zwarte Zee. De meeste Turken die hier als buitenlandse werknemers naar toe zijn gekomen, hadden echter wel een aantal jaren onderwijs gevolgd. Turkije heeft een veel lager percentage analfabeten dan Marokko. In 1973 had 56% van de mannen in Turkije basisonderwijs en 13% voortgezet onderwijs voltooid. Voor vrouwen bedroegen deze percentages 31% respectievelijk 7% (Özbay, 1985).

Een tweede verschil betreft de scheiding tussen kerk en staat. Terwijl Turkije sinds de jaren 1920 een seculiere staat is, bestaat er in Marokko geen scheiding tussen kerk en staat. Dit manifesteert zich ook in het burgerlijk recht in de beide landen. Het Marokkaanse familierecht is op het klassiek islamitisch recht gebaseerd, terwijl in Turkije in 1926 een burgerlijk wetboek naar Zwitsers model is ingevoerd. Overigens houdt de Turkse staat nog wel toezicht op religieuze zaken, zoals de opleiding van imams en godsdienstleraren. Marokkanen en Turken in Nederland die hun oorspronkelijke nationaliteit hebben behouden, hebben nog met het recht van hun land van herkomst te maken bij huwelijk en vererving.

Invloed voorgeschiedenis

In hoeverre kunnen immigranten hun oorspronkelijke cultuur behouden? Wanneer twee groeperingen met een eigen cultuur langdurig met elkaar in contact zijn, ontstaat er een proces van cultuurverandering dat acculturatie wordt genoemd. Acculturatie doet zich niet alleen in Nederland voor. Ook in het land van herkomst hebben zich vaak al acculturatieprocessen voorgedaan, bijvoorbeeld onder invloed van de koloniale overheid of een eerdere migratie van de groepering. Zo kun je je afvragen of de centrale rol van de moeder bij Creoolse Surinamers en Antillianen een overblijfsel is uit de oorspronkelijke Afrikaanse cultuur of dat dit een reactie is op de slaventijd, waarin moeder en kinderen vaak apart van de vader werden verkocht. Een andere belangrijke vraag is in hoeverre Hindostanen hun religie, het hindoeïsme, na hun migratie uit India naar Suriname hebben kunnen behouden. Deze vragen illustreren dat de voorgeschiedenis van de immigranten in Nederland van invloed kan zijn op hun integratieproces hier.

Het migratieproces en de hierin te onderscheiden fasen op collectief niveau vormen de context waarbinnen de migratie van individuele personen plaatsvindt. Behalve de genoemde economische, politieke en religieuze factoren op collectief niveau, zijn juist persoonlijke omstandigheden, zoals ziekte, familieverhoudingen en statusverlies, van invloed op de beslissing te migreren. Zoals elke migrantengroepering zijn eigen geschiedenis en dynamiek heeft, zo is ook de migratiegeschiedenis van elke persoon en elk gezin uniek. Ter illustratie het voorbeeld van een Marokkaanse immigrant.

Mohand is een Marokkaanse Berber uit het Rifgebied. Hij is ongeletterd. Hij komt uit een groot gezin met vijf zoons. Omdat de zoons niet allemaal op de boerderij van hun vader konden blijven, hebben zij elders werk gezocht. Vier zoons werkten jarenlang als seizoensarbeider in Algerije en vervolgens op Corsica en in Zuid-Frankrijk. Mohand en zijn broer Abdessamad zijn in 1966 naar Nederland getrokken waar een neef hun een arbeidscontract bezorgde.

Van hun spaargeld bouwden zij in hun dorp in Marokko samen een huis voor hun gezin. Na een aantal jaren in Nederland gewerkt te hebben, werd Abdessamad ziek en keerde terug naar Marokko met een uitkering. De broers besloten om in hun dorp een winkeltje op te zetten. Afgesproken werd dat Abdessamad het winkeltje zou drijven en tevens op het gezin van Mohand zou toezien. Bij zijn verlof in Marokko merkte Mohand echter dat Abdessamad het winkeltje niet goed beheerde en teveel geld opmaakte. Boze tongen beweerden zelfs dat hij aan de drank geraakt was. Mohand voelde zich onder druk gezet. Enerzijds voelde hij zich verplicht om zijn broer te helpen wiens uitkering stopgezet dreigde te worden, anderzijds wilde hij zijn spaargeld niet in een bodemloze put stoppen. Toen Mohand op een gegeven moment hoorde dat Abdessamad zijn oudste dochter en zoon een pak slaag had gegeven toen zij bij de put ruzie hadden gekregen, was voor Mohand de maat vol. Hij besloot om zijn gezin naar Nederland te halen.

2.4 ENKELE DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

De allochtone populatie heeft gemeenschappelijke kenmerken, maar vertoont daarnaast ook belangrijke demografische verschillen.

Sekseratio, verblijfsduur en leeftijdsopbouw

In de eerste fase van de arbeidsmigratie uit de landen rond de Middellandse Zee was het aantal mannen veel groter dan het aantal vrouwen. Inmiddels is de sekseratio veel meer in balans. Bij de immigranten uit Suriname en de Antillen werd vrij snel na immigratie een evenwichtige sekseratio bereikt. Alleen bij de asielmigranten zijn de mannen in de leeftijdscategorie van 25 tot 35 jaar sterk oververtegenwoordigd.

Zestig percent van de eerste-generatie-migranten uit Suriname woont al ruim 30 jaar in Nederland. De meesten zijn hier in de jaren rond de onafhankelijkheid in 1975 gekomen. Voor de Marokkanen en Turken van de eerste generatie liggen deze percentages lager: 47% respectievelijk 40% woont hier al meer dan 30 jaar. Van de Antilianen migreerde ruim een kwart meer dan 25 jaar geleden.

De gemiddelde leeftijd van de niet-westerse allochtonen ligt onder die van de autochtone Nederlanders: 30 jaar respectievelijk 41 jaar. De allochtone

bevolking in Nederland is een jonge bevolking, dit geldt vooral voor voormalige vluchtelingen. Het aandeel 70-plussers is nog erg klein en het aandeel jongeren is relatief groot (CBS, 2012; Gijsberts & Dagevos, 2009). In Marokko en Turkije vinden we een vergelijkbare leeftijdsopbouw. Dit heeft zowel met het hoge geboortecijfer als met het dalende sterftecijfer in die landen te maken.

Veranderingen in samenstelling van de allochtonenpopulatie

De allochtonenpopulatie is de afgelopen decennia naar samenstelling veranderd en zal de komende decennia blijven veranderen. De veranderingen betreffen zowel de verschillen tussen de generaties als de etnische en nationale herkomst. Ruim de helft van de allochtone populatie bestaat nog uit immigranten, maar het aandeel van de tweede in Nederland geboren generatie neemt snel toe. Bijna alle allochtone leerlingen die momenteel het Nederlandse onderwijs instromen, zijn in Nederland geboren. Leerkrachten, pedagogen en hulpverleners hebben dus vooral te maken met buiten Nederland geboren allochtone ouders en hun in Nederland geboren kinderen. Binnen tien jaar zal echter het aantal allochtone ouders van de tweede generatie sterk toenemen.

Concentratie

Bijna 12% van de bevolking in Nederland bestaat uit niet-westerse allochtonen. De allochtone populatie woont echter niet gelijk verspreid over het land. Het merendeel woont in de Randstad en in de provincies Noord-Brabant en Gelderland. Ongeveer 40% van de bevolking in de vier grote steden in de Randstad is van niet-westers allochtone herkomst.

Binnen de grote steden doet zich een verdere concentratie voor. In de afgelopen tien jaar zijn er steeds meer concentratiewijken ontstaan. Inmiddels hebben 53 wijken in Nederland een bevolking die voor meer dan de helft uit allochtonen bestaat. De meeste van deze wijken liggen in de drie grootste steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. In zeven wijken is zelfs driekwart van de bewoners van niet-westers allochtone herkomst. Eén op de vijf à zes niet-westerse allochtonen woont in zo'n concentratiewijk, dat is meer dan tien jaar geleden. Dit betreft vooral allochtonen van Surinaamse, Turkse en Marokkaanse afkomst. Vluchtelingen wonen veel minder vaak in concentratiewijken. Zij wonen vaker in wijken met minder dan vijf procent niet-westerse allochtonen (CBS, 2012).

Een groot deel van de jonge kinderen met een niet-westerse achtergrond groeit dus op in een van de grote steden in de Randstad. In steden als Amsterdam en Rotterdam heeft ruim de helft van de basisschoolleerlingen een allochtone achtergrond. Op veel basisscholen ligt het percentage nog hoger: bijna vier op de tien basisscholen in Amsterdam en Rotterdam telde in het schooljaar 2006-2007 meer dan 80% allochtone leerlingen (zwarte scholen). Basisscholen in Den Haag en Utrecht hadden in dat jaar gemiddeld 46% respectievelijk 33% allochtone leerlingen (Gijsberts & Dagevos, 2009).